

Beleidskader Cultuurhistorisch erfgoed

Versie: definitief
Datum: februari 2022

Waterschap Hunze en Aa's
Postbus 195
9640 AD Veendam

Inhoud

1	Inleiding	1
2	Visie op verantwoordelijkheid en rol.....	2
3	Cultuurhistorische waterschapsobjecten.....	3
4	Beleidskader	4
5	Kosten cultuurhistorische waarden	6
	Bijlage 1. Cultuurhistorische waterschapsobjecten	7
	Bijlage 2. Beslisdiagram Cultuurhistorisch beleidskader	9

1 Inleiding

In 2006 stelde ons bestuur de uitgangspunten en criteria vast voor ons beleid rondom cultuurhistorisch watererfgoed. Sindsdien is er gewerkt volgens deze uitgangspunten en criteria. Wat destijds is vastgesteld voldoet nog steeds en sluit goed aan bij ons nieuwe waterbeheerprogramma en coalitieakkoord. Het is echter nog niet uitgewerkt in een beleidsdocument. In dit document is de hoofdlijn van het beleid uit 2006 samengevat en overzichtelijk weergegeven. Het is dus geen nieuw beleid.

In het waterbeheerprogramma is aangegeven dat het waterschap zich (mede)verantwoordelijk acht voor de instandhouding van het eigen cultuurhistorisch watererfgoed. Deze samenvatting bevat het vastgestelde beleidskader. Bij de opstelling daarvan is gebruikt gemaakt van een door Libau en Drents Plateau uitgevoerde inventarisatie en waardering van ons watererfgoed en het advies dat zij daarbij hebben uitgebracht. Parallel hieraan heeft ook een beoordeling van de onderhoudsstaat van de objecten plaatsgevonden en daarmee zijn de achterstanden vanuit een cultuurhistorisch perspectief in kaart gebracht.

Dit beleidskader is enkel gericht op technische en bouwkundige objecten die onderdeel zijn (geweest) van de waterstaatkundige infrastructuur van het waterschap, zoals sluisen, gemalen en molens. Andere onderwerpen, zoals bijvoorbeeld historische archiefstukken en onderhoudsmaterieel zijn buiten beschouwing gelaten. Dat geldt ook voor de afstemming tussen het behoud van waardevolle cultuurhistorische of archeologische landschapselementen en het door het waterschap te voeren waterbeheer. De invulling daarvan vindt op ad-hoc basis plaats waarbij enerzijds de functies (beschermden waarden) vanuit het provinciaal omgevingsplan en bestemmingsplan leidend zijn en anderzijds de technische en financiële haalbaarheid van maatregelen bij het waterschap.

2 Visie op verantwoordelijkheid en rol

Het waterschap acht zich (mede)verantwoordelijk voor het cultuurhistorisch waterschapserfgoed. De vraag is waar de grenzen van die verantwoordelijkheid liggen. De bescherming en instandhouding van ons eigen watererfgoed is primair een zaak van het waterschap zelf.

Gelet op de visie en ambitie van het waterschap om zich als maatschappelijk waterschap te manifesteren past een actieve rol als het gaat om ons eigen watererfgoed. We kiezen voor een benadering waarbij we ons inzetten voor behoud en instandhouding van ons (potentiële) historisch erfgoed, waarbij de nadruk ligt op objecten die een waterschapsfunctie hebben. Bij objecten zonder waterschapsfunctie gaan we uit van selectief behoud, tenzij het om een monument gaat.

We treden op als primaire en actieve belangenbehartiger voor ons eigen erfgoed en laten dit niet aan anderen over. Uiteraard kunnen we daarbij ook andere instanties en instellingen inschakelen, zeker als we daarmee ook het financieel draagvlak kunnen vergroten of andere voordelen kunnen aanboren.

We streven ernaar om historische objecten zonder waterschapsfunctie (indien dat financieel aantrekkelijk is) onder te brengen in één of meer stichtingen. In zo'n geval worden waarborgen getroffen om te voorkomen dat de objecten bij liquidatie of opheffing onverzorgd raken of in "verkeerde handen" vallen. In geval van overdracht aan een andere rechtspersoon is personele en financiële ondersteuning van het waterschap mogelijk en afhankelijk van de aard van het voormalig waterschapswerk.

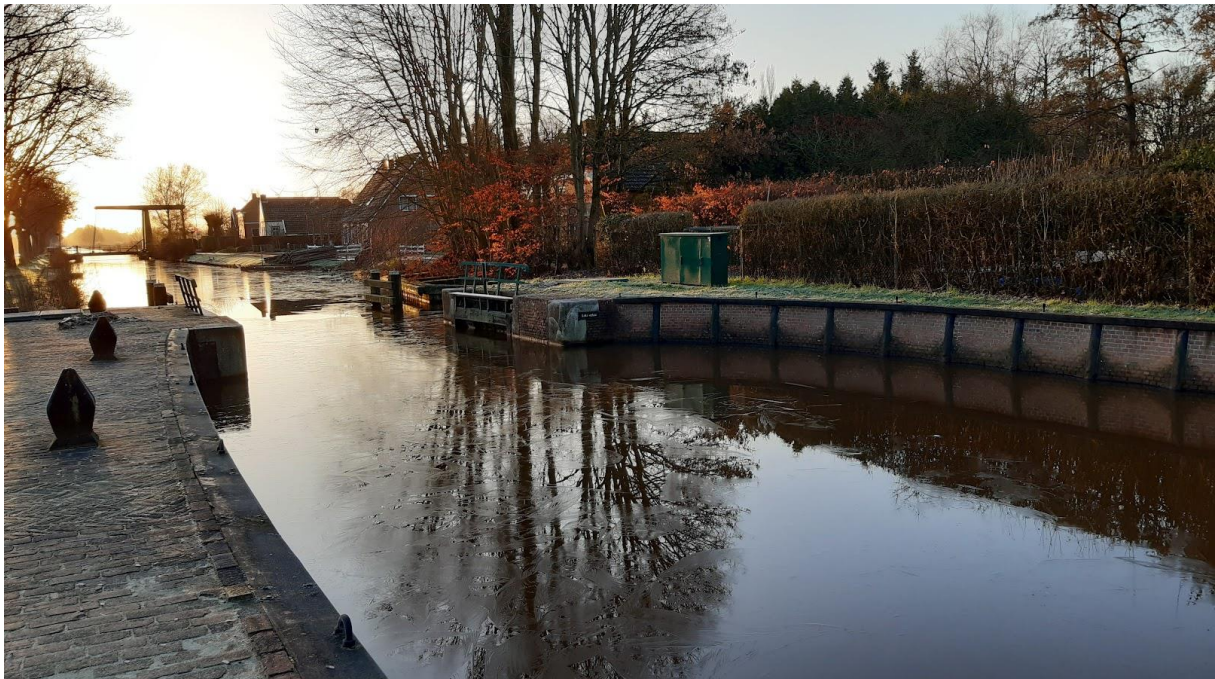

3 Cultuurhistorische waterschapsobjecten

In het beheersgebied van het waterschap zijn 67 objecten met een cultuurhistorische waarde aanwezig. Het betreft vooral sluizen en een aantal bijzondere objecten (bijvoorbeeld molens). Daarbij zijn de objecten op basis van de waarderingsmethodiek van Libau/DrentsPlateau in gedeeld naar 3 categorieën;

- categorie 3 – waarde hoog,
- categorie 2 – waarde middel,
- categorie 1 – waarde laag.

Categorie hoog omvat 28 objecten, categorie middel 31 en categorie laag 8 objecten. Een overzicht van de objecten met hun waardering en functie is bijgevoegd (bijlage 1.). Uit de categorie hoog hebben 15 objecten de status van rijksmonument, waarbij voor een viertal een formele instandhoudingsplicht op grond van een monumentensubsidie geldt. Er zijn geen waterschapsobjecten die onderdeel zijn van een beschermd dorpsgezicht of een provinciale/gemeentelijke monumentenstatus hebben.

4 Beleidskader

Gelet op de aangegeven visie op de verantwoordelijkheid en rol (hoofdstuk 2) ten aanzien van het watererfgoed van het waterschap en voorts de onderzoeksresultaten en adviezen van Libau en Drents Plateau, alsmede de financiële effecten daarbij betrekking wordt het te hanteren beleidskader gebaseerd op de volgende uitgangspunten en criteria:

a. Criteria cultuurhistorische status/waarde

De status van cultuurhistorisch objecten de waarde daarvan wordt ontleend aan de volgende criteria:

- is tenminste 50 jaar oud en betreft een (voormalig) waterhuishoudkundig waterschapsobject en
- heeft een status als rijks, provinciaal of gemeentelijk monument of is onderdeel van een beschermd dorpsgezicht of
- is op basis van de landelijke criteria¹ voor monumentselectie² en met toepassing van de waarderingsmethodiek van Libau/DrentsPlateau in categorie 3 (waarde hoog), categorie 2 (waarde middel) of categorie 1 (waarde laag) ingedeeld.

b. Reikwijdte zorg

De reikwijdte van de zorg voor cultuurhistorisch erfgoed is gebaseerd op de volgende benadering:

Instandhouding erfgoed

De zorg voor cultuurhistorische waarden richt zich (enkel) op instandhouding van bestaande beeldkenmerken. Waar beeldkenmerken ontbreken gaat die zorg niet zover dat herstel naar de oorspronkelijke beeldkenmerken wordt nagestreefd. Uit een oogpunt van monumentenzorg is dergelijk herstel namelijk cosmetisch en alleen zinvol vanuit andere perspectieven, bijvoorbeeld vanwege educatieve of toeristische waarden.

Prioritering

De zorg voor het cultuurhistorisch erfgoed van het waterschap wordt gebaseerd op een prioriteitstelling die van een drietal opties uitgaat, namelijk behouden, ontwikkelen en vernieuwen. Bij behouden worden bestaande beeldkenmerken van objecten in standgehouden; de objecten uit categorie hoog (3) vallen hieronder. Bij ontwikkelen is er ruimte om de bestaande beeldkenmerken van objecten (met respect) te wijzigen; objecten uit de categorie middel (2) vallen hieronder. Bij vernieuwen kunnen de bestaande beeldkenmerken van objecten zonder meerwaarde aangepast worden en behoeven niet in stand te worden gehouden; de objecten uit categorie laag (1) vallen hieronder.

Bescherming potentieel erfgoed

Waar het om objecten gaat met een potentieel hoge cultuurhistorische waarde ligt er ook een belang om ervoor te zorgen dat de (oorspronkelijke) beeldkenmerken niet verdwijnen of aangetast worden. Zo is onder meer gemaal De Groeve (bouwjaar 1959) als een object met een potentieel hoge cultuurhistorische waardering in het onderzoek benoemd. Bij aanpassingen etc. van dergelijke voorzieningen zal ook dit belang - naast technische en financiële belangen - worden meegewogen in de keuze voor te treffen maatregelen.

c. Objecten met en zonder waterschapsfunctie

Er wordt onderscheid gemaakt in objecten met en zonder een waterschapsfunctie. Cultuurhistorische objecten met een waterschapsfunctie worden op basis van de hiervoor aangegeven uitgangspunten/criteria beheerd en onderhouden. Met de waterschapsfunctie wordt ook het beheer en onderhoud van vaarwegonderdelen bedoeld die we via bestuurlijke overeenkomsten (B-Akwa, overdracht kunstwerken Stad Groningen etc.) op ons genomen hebben. Waar daarbij specifieke afspraken over vervangingsinvesteringen met derden zijn gemaakt, wordt de zorg voor de cultuurhistorische waarden als gedeelde verantwoordelijkheid gezien (bijvoorbeeld sluizen Ruiten A-kanaal).

---

¹ Civiel technische waarde, cultuurhistorische waarde, gaafheid/authenticiteit, uniciteit/zeldzaamheid, Stedenbouwkundige/landschappelijke waarde: Beeldbepalend.

² Ontwikkelt door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg

Voor historische objecten zonder waterschapsfunctie geldt als uitgangspunt een selectief behoud van soorten. In de praktijk betekent dit dat er van elk uniek (soort/type) object maximaal één goed geconserveerd exemplaar intact wordt gehouden. Het uitgangspunt van selectief behoud wordt niet bij monumenten gehanteerd.

Gelet op de lage cultuurhistorische waarde worden kunstwerken van categorie 1 zonder waterschapsfunctie niet in stand gehouden, ook al zou dat op grond van het hieronder aangegeven criterium van selectief behoud wel het geval zijn; om diezelfde reden worden kunstwerken uit deze categorie met een waterschapsfunctie enkel functioneel onderhouden.

Overigens vinden we het raadzaam om vorenstaande uitwerking niet als een soort dogma te hanteren, maar in de praktijk ook oog te hebben voor bijzondere omstandigheden, bijvoorbeeld bij een gemeentelijk initiatief om de kwaliteit van de openbare ruimte in een bebouwde kom te verhogen en daarbij ook graag een waterschapsobject met een lage cultuurhistorische waarde te betrekken. In dat verband achten wij het ook mogelijk dat bijvoorbeeld een voormalig gemaal(tje) met een monumenten status waarvoor particuliere belangstelling bestaat wordt afgestoten met een formeel vastgelegde verplichting tot instandhouding.

d. Beheer objecten zonder waterschapsfunctie

Wat deze objecten betreft heeft het waterschap de keuze zelf voor instandhouding te zorgen of het eigendom, beheer en onderhoud over te dragen aan een andere rechtspersoon (bijvoorbeeld molenstichtingen). Uitgangspunt is om deze objecten (als dit financieel aantrekkelijk is) onder te brengen in één of meerdere stichtingen, waarin ook het waterschap bestuurlijk vertegenwoordigd is. De oprichting van zo'n stichting kan (mede) op initiatief van het waterschap plaatsvinden. Bij zo'n overdracht wordt notarieel vastgelegd dat het object bij opheffing of liquidatie van de stichting terug gaat naar het waterschap. Voor de instandhouding van het overgedragen object kan het waterschap personele ondersteuning en een jaarlijkse bijdrage in de exploitatiekosten bieden. De omvang van deze ondersteuning is afhankelijk van de aard van het voormalige waterschapswerk.

e. Financiering

Uitgangspunt is dat het waterschap de kosten voor de zorg voor het eigen cultuurhistorisch watererfgoed zelf draagt, maar daarbij wel zoveel mogelijk de mogelijkheden van medefinanciering onderzoekt en benut.

Bij waterschapsobjecten met een vaarfunctie waarover – vanwege het boven-waterschappelijke karakter hiervan – in het verleden specifieke afspraken over vervangingsinvesteringen met derden zijn gemaakt, wordt de zorg voor de cultuurhistorische waarden als gedeelde verantwoordelijkheid gezien (bijvoorbeeld sluizen Ruiten Aa kanaal).

Waar eventueel financiële kaderstelling noopt tot een prioritering vindt dit vanuit cultuurhistorisch perspectief plaats op basis van onderstaande volgorde:

1. objecten waarvoor op grond van een monumentensubsidie beschikking of als onderdeel van een beschermd dorpsgezicht een formele instandhoudingsplicht geldt
2. objecten met een monumentenstatus (zonder formele instandhoudingsplicht)
3. objecten met een cultuurhistorische waarde hoog (categorie 3)
4. overige kunstwerken met een cultuurhistorische waarde middel (categorie 2) waar bij voor nrs 3 en 4 geldt dat objecten gelegen in bebouwde kommen voorrang genieten.

Beslisdiagram

De toepassing van het beleidskader is in bijgevoegd beslisdiagram (bijlage 2) schematisch weergegeven.

5 Kosten cultuurhistorische waarden

De kosten voor het cultuurhistorisch watererfgoed komen veelal voort uit de functie die het object voor het waterschap heeft. De zorg voor de cultuurhistorische waarden lift zo in het algemeen mee en vergt daardoor vaak geen specifieke uitgaven. Bovendien zijn ook bij overgenomen vaarwegonderdelen afkoopsommen ontvangen waarin de instandhouding van die waarden is verdisconteerd.

Wat wel als kosten voor cultuurhistorische zorg worden beschouwd zijn:

- de instandhoudingskosten voor objecten zonder een waterschapsfunctie
- circa 5% hogere kosten voor materiaalgebruik*
- het kostenverschil tussen de zorgscenario's voor categorie 2 en 3-objecten* (10 tot 15%)
- de extra-kosten voor objecten die als complex geen waterschapsfunctie meer hebben maar op onderdeel-niveau nog wel een waterhuishoudkundigefunctie hebben/ondersteunen (bijvoorbeeld een stuw in een vervallen schutsluis)

* geldt niet voor vaarwegobjecten waarbij voor de instandhouding (incl. de cultuurhistorische waarden) een afkoopsom is ontvangen.

Buiten deze kosten zijn uiteraard ook de kosten van de financiële en personele (maximaal 60 mandagen/jaar) ondersteuning van beheersstichtingen als zodanig te beschouwen.

Eventuele opbrengsten uit de beoogde medefinancieringsmogelijkheden worden op de benodigde kosten in mindering gebracht. Hierbij wordt gekeken naar verschillende vormen van financiering vanuit het rijk. Ook zullen mogelijkheden bij provincies, gemeenten en toeristeninstanties (ANWB, recreatieschappen etc.) worden verkend c.q. geïnitieerd om het historisch watererfgoed een meer pregnante rol te laten spelen bij het beheer van de openbare ruimte en de ontwikkeling van de recreatieve en toeristische infrastructuur met als doel daarvan ook in financieel opzicht te profiteren.

Bijlage 1. Cultuurhistorische waterschapsobjecten

nr	Naam object	Waterloop/dijk/straat	Plaats	Zorgplicht	Monument
1	Schutsluis Borger Zoutkampen	Kanaal Buinen-Schoonoord	Borger	2	
2	Schutsluis Bronneger	Kanaal Buinen-Schoonoord	Bronneger	2	
3	Schutsluis Borger	Kanaal Buinen-Schoonoord	Borger	2	
4	Kademuur Borger	Kanaal Buinen-Schoonoord	Borger	1	
5	Schutsluis Westdorp	Kanaal Buinen-Schoonoord	Westdorp	2	
6	Schutsluis Eeserveen	Kanaal Buinen-Schoonoord	Eeserveen	2	
7	Schutsluis Klazienaveen Purit	Scholtenskanaal	Klazienaveen	1	
8	Schutsluis Klazienaveen Postweg	Scholtenskanaal	Klazienaveen	2	
9	Schutsluis Klazienaveen-Noord	Scholtenskanaal	Klazienaveen-Noord	2	
10	Schutsluis Barger-Compascuum	(Verl.) Oosterdiep	Barger-Compascuum	2	Gemeente
11	Schutsluis Compascumer	(Verl.) Oosterdiep	Emmer-Compascuum	2	
12	Schutsluis Jansen Verlaat	(Verl.) Oosterdiep	Emmer-Compascuum	2	
13	Schutsluis Nieuw-Weerdinge	Weerdingermond	Nieuw-Weerdinge	2	
14	Schutsluis Nieuw-Weerdinge	Eerste Kruisdiep	Nieuw-Weerdinge	1	
15	Schutsluis Valthermond	Zuiderdiep	Valthermond	3	
16	Gemaal Oostermoer	Oostermoersche Vaart	De Groeve	2	Provinciaal
17	Eexterveensche Verlaat	Grevelingenkanaal	Eexterveenschekanaal	3	Rijk
18	Ter Apelersluis	Ruiten-A-kanaal	Ter Apel	3	
19	Zuidveldsluis	Ruiten-A-kanaal	Laude	3	
20	Sellingersluis	Ruiten-A-kanaal	Sellingen	3	
21	Jipsinghuizersluis	Ruiten-A-kanaal	Jipsinghuizen	3	
22	Wollinghuizersluis	Ruiten-A-kanaal	Wollinghuizen	3	
23	Bourtangersluis	Ruiten-A-kanaal	Bourtange	3	
24	Eerste Verlaat	Pekelderhoofddiep	Nieuwe Pekela	2	Gemeente
25	Tweede Verlaat	Pekelderhoofddiep	Nieuwe Pekela	2	Gemeente
26	Derde Verlaat	Pekelderhoofddiep	Nieuwe Pekela	2	Gemeente
27	Eerste of Springerverlaat	Het Stadskanaal	Stadskanaal	3	Rijk
28	Tweede of Olthofsverlaat	Het Stadskanaal	Stadskanaal	3	Rijk
29	Derde of Buinerverlaat	Het Stadskanaal	Stadskanaal	3	Rijk
30	Vierde, Saps- of Eerste Musselverlaat	Het Stadskanaal	Stadskanaal	3	Rijk
31	Vijfde, Tweede Mussel- of Stenenverlaat	Het Stadskanaal	Musselkanaal	3	Rijk
32	Zesde Verlaat	Het Stadskanaal	Ter Apelkanaal	3	
33	Zevende Verlaat	Het Stadskanaal	Ter Apel	2	
34	Achtste Verlaat	Het Stadskanaal	Ter Apel	2	
35	Schutsluis Rutenbrockkanaal	Rutenbrockkanaal	Ter Apel	3	
36	Batjeverlaat	Oosterdiep	Wildervank	2	
37	Middenverlaat	Oosterdiep	Veendam	2	
38	Wilhelminaverlaat	Oosterdiep	Veendam	1	
39	Schutsluis Ommerlanderwijk	Ommelanderwijk	Veendam	1	
40	Schutsluis Verl. Oosterdiep	Verl. Oosterdiep	Muntendam	1	
41	Kielsterverlaat	Kielsterdiep	Kielwindeweer	3	Rijk

nr	Naam object	Waterloop/dijk/straat	Plaats	Zorgplicht	Monument
42	Oude Sluis	Termunterzijldiep	Termunterzijl	3	Rijk
43	Nieuwe Sluis	Termunterzijldiep	Termunterzijl	3	Rijk
43a	Brandstoftank			3	Rijk
43b	Spuisluis			3	Rijk
43c	Douanehuisje			3	Rijk
45	Woning en gemaal De Onnerpolder	Onnerpolder	Onnen	3	Gemeente
46	Gemaal Duurswold	Eemskanaal	Delfzijl	2	
47	Spuisluis	Eemskanaal	Delfzijl	2	
48	Oude Zeesluis	Eemskanaal	Delfzijl	2	
49	Keersluis	Winschoterdiep	Scheemda	2	
50	Kademuur Haansvaart	Haansvaart	Hellum	1	
51	Grote Slapersluis	Hoofdkanaal	Hongerige Wolf	3	Rijk
52	Keersluis Wildervanksterdallen	Dalkanaal	Wildervanksterdallen	1	
53	Bakovenpomp	De Rille	Bourtange	3	Rijk
54	Osseschot (duiker?)	Leidijk	Ter Apel	3	
55	Restant oude spuisluis Fiemel	Zeedijk	Termunten	2	
56	Herplaatse begraafplaats Oterdum	Zeedijk	Delfzijl	3	
58	B.L.Tijdensmonument	BL Tijdenskanaal	Vriescheloo	3	
59	Molen De Weddermarke	Weddermarke	Wedde	3	Rijk
60	Molen De Biks	Onnerpolder	Onnen	3	Rijk
61	De Witte Molen	Glimmermade	Haren	3	Rijk
62	Schutsluis Alteveer	Poortmanswijk	Alteveer	2	
63	Klief	Reiderwolder Polderdijk	Woldendorp	2	
64	Rioolgemaal Siddeburen	Oudeweg	Siddeburen	2	
65	Gemaal Grote Polder	Schepperbuurt	Termunterzijl	2	
66	Haanssluis	Haansvaart	Hellum	3	Rijk
67	Gemaal Laskwerd	Damsterweg	Steendam	2	
68	Gemaal Woudbloem	Scharmer Ae	Woudbloem	2	
69	Aquaduct nabij gemaal Woudbloem	Scharmer Ae	Woudbloem	2	

Zorgplicht:

- 1 functioneel onderhouden/evt. opruimen
- 2 essentie beeldkenmerken behouden
- 3 bestaande beeldkenmerken behouden

Bijlage 2. Beslisdiagram Cultuurhistorisch beleidskader

